

України. В статті доказано, що якісні зміни в просторі давнього міста стануть тоді, коли всі учасники процесу ревіталізації будуть спільно співпрацювати.

Ключові слова: місцеве самоврядування, культурна спадщина, ревіталізація ринкових площ.

Annotation

The author identifies and substantiates the role and tasks of the local community in the preservation of cultural heritage in the revitalization of ukrainian historic towns market squares. The article proved that qualitative changes in the area of the old town come when all participants in the process of revitalization will work cohesively.

Key words: development planning structure of town, downtown, market Square.

УДК 721.01

Ю. О. Хараторська,

Доц. каф. теорії архітектури

П. С. Сушко.

маг. архітектури каф. теорії архітектури

Київський національний університет будівництва і архітектури

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ БУДІВНИЦТВА НОВИХ ОБ'ЄКТІВ В ІСТОРИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ (на прикладі м. Київ)

Анотація: статтю присвячено вивченню проблем розміщення нової забудови в історичному середовищі Києва з метою визначення принципів їх гармонійного поєднання.

Ключові слова: нова забудова, історичне середовище, образ міста, гармонізація.

Грамотне проектування в історичному середовищі є одним з найбільш актуальних завдань на сьогоднішній день, так як необхідне послідовне і поступове оновлення міської тканини, її реструктуризація під сучасні потреби суспільства. При цьому в ряді випадків необхідно зібрати або доповнити сформовану композицію вулиці або площі певним за габаритами та морфологією об'ємом. Всі ці завдання вирішуються в першу чергу на містобудівному рівні, потім на композиційному рівні визначається об'ємно-просторова композиція будинку, його габаритні розміри і далі, в залежності від необхідності і оточення, – на стилістичному, колористичному, семіотичному або типологічному рівнях. Причому історичне середовище кожного міста є неповторним та своєрідним і нові будівлі повинні підкреслювати цю

своєрідність. Тому так важливо застосовувати характерні прийоми і принципи при проектуванні в історичному середовищі.

За століття, а іноді й тисячоліття свого існування історичні міста, такі як Київ, постійно змінювали свій вигляд. Архітектурні споруди, комплекси, сама структура міста і його окремих частин і компонентів представляють архітектурні напрямки різних епох. Ці зміни часом були повільними, малопомітними в масштабі одного людського життя, бо відбувалися в руслі традиції, або раптовими у випадку трагічних подій чи стихійного лиха.

До початку ХХ ст. Київ володів багатим історико-архітектурним середовищем, що сформувалось на основі єдності природних факторів, мальовничої планувальної структури, системи архітектурних домінант - церковних будівель і комплексів, а також кам'яної та дерев'яної забудови, представленої традиційними житловими і громадськими будівлями в основному у формах українського бароко, класицизму, еkleктики, неоренесансу та модерну. В історичному центрі також присутні нечисленні об'єкти неоготики, наприклад, Миколаївський костел – нині Будинок органної та камерної музики (1899 р, арх. С.В. Валовський, В.В. Городецький).

На початку ХХ ст. народилася революційна теорія авангарду, і слідом за тим прискореними темпами почалося формування нової реальності, принципово відмінної від усіх попередніх епох. Кордоном, що розмежував історичну та сучасну архітектуру, було прийнято вважати 1917 рік, який поклав початок глобальним соціальним, економічним і політичним перетворенням усіх сфер життя країни. У цей час забудова історичного центру ще зберігала достатню однорідність, структурність і щільність, що було обумовлено активним будівництвом кінця ХІХ - початку ХХ ст. Перші розриви в цій цілісній тканині з'явилися у зв'язку з приписаним радянською владою руйнуванням церковних ансамблів. У період 1928-1935рр. в Києві були знищені такі акцентні містоформуєчі об'єкти як Михайлівський золотоверхий монастир (вважається, що Михайлівський собор був першим храмом з позолоченим верхом, звідки на Русі пішла ця своєрідна традиція), Десятинна церква, церква Олександра Невського; Микільський військовий собор; Стрітенська церква та багато інших. Нова ідеологія породжувала нові реалії, що проявилось в архітектурі 1920-1930-х років появою нових авангардистських напрямків – конструктивізму, раціоналізму, конструктивного ар-деко, які характеризуються суворістю, геометризмом, лаконічністю форм, монолітністю зовнішнього вигляду і функціоналізмом. В архітектурі Києва цей період представлений такими спорудами як: арт-деко - ЦУМ, арх. Д. Фрідман і Л. Мецоян; конструктивізм - Центральний будинок офіцерів ЗСУ, арх. І. Каракіс, Дім «Радянський лікар» по вул. Заньковецької 5/2, арх. П. Альошин; раціоналізм -

Троїцький народний будинок по вул. Вел.Васильківська 53/3, арх. Г.М. Антоновський). Далі на зміну раціоналізму та конструктивізму прийшли класичний і монументальний стиль, в багатьох рисах близькі до ампіру, еkleктики і ар-деко.

У післявоєнний період (1945-1955 рр.) в СРСР пануючим стилем став неокласицизм (з елементами бароко і ар-деко), який також називали сталінським ампіром, сталінським класицизмом, сталінським неоренесансом. (Будинок Кабінету міністрів України, арх. І.О. Фомін; ансамбль Хрещатика, що включає Головоштамт 1952-58 рр., Арх. В.Е. Ладний, Б.І. Приймак, Г.М. Слуцький, З.Г. Хлебнікова).

Далі, в 60-х роках, в числі модерністських напрямків отримав розвиток інтернаціональний стиль (функціоналізм), який вимагав від архітектури повної відмови від національно-культурних особливостей та історичного декору на користь прямих ліній і чистих геометричних форм, слідуючи принципу свого ідеолога Людвіга Міс ван дер Роє: «Чим менше - тим більше».

До кінця 1960-х рр. до нього на зміну поступово прийшов структуралізм (структурний експресіонізм). Це ціла група стилів, прихильники яких шукали різні шляхи відмови від обридлих прямокутних форм при збереженні модернізму архітектури, що знайшло прояв у лекальних силуетах і відмові від «диктатури вікон», тобто від домінування в фасаді прямокутних віконних прорізів. Яскравим зразком радянського структуралізму є Національний палац мистецтв «Україна» (1970 р, арх. Є.А. Маринченко, П.Н. Жилицький, І.Г. Вайнер), зразком пізнього структуралізму – Український дім (1978-1982 р, арх. В. Гопкало, В. Гречина, В. Коломієць, Л. Філенко).

В кінці 1970-х рр. зародився новітній з чисто модерністських стилів - хай-тек, і вже до середини наступного десятиліття став найбільш престижним зі світових архітектурних напрямків. Цікавим зразком вітчизняної архітектури в стилі хай-тек є будівля залізничної станції «Караваєві дачі» (2005 р, арх. В.П. Куц, М.М. Бахарєва, В.А. Олійник). Естетика хай-тека надзвичайно популярна до теперішнього часу. Найбільшим проектом у стилі хай-тек, реалізованим недавно в Києві, став Національний спортивний комплекс «Олімпійський» (2011р, арх. М.І. Гречина). Таким чином зона історично сформованого центру Києва представлена об'єктами різних епох різноманітного стильового напрямку.

У 1960-80ті рр. розгорнулося масове індустріальне будівництво. Типові багатопверхові житлові будинки, громадські будівлі та споруди вторглися в історичну забудову, заповнюючи пустирі або заміщаючи собою менш капітальні дерев'яні будинки. Про взаємодію з історичною забудовою при цьому замислювалися мало – час усвідомлення її цінності ще не настав.

Навпаки, панувало переконання, що архітектурний вигляд історичного центру потребує радикального оновлення, і всі пріоритети мають бути віддані сучасному будівництву [11, с. 126]. Будівлі того періоду не відповідали сформованому середовищу ні за плануванням, ні за масштабом, ні за силуетом, ні за стилістикою; за всіма цими критеріями вони в різкому дисонансі з історичною забудовою.

На початку 1980-х рр. у вітчизняній теорії архітектури почалася переоцінка цінностей, пов'язана з кризою модернізму і затвердженням постмодерністського світогляду. Повсюдний наступ типової забудови на історичні центри міст змусив задуматися про взаємодію історичної та сучасної забудови, про цінність історико-архітектурного середовища як цілісного явища.

Однак «природа» міста розвивається завжди і не може обійтися без нового будівництва. Неможливо уникнути нового будівництва - йому завжди знайдеться місце, воно з'являється при знесенні старих і нецінних споруд, ущільненні історичної забудови і переплануванні з метою розширення вулиць і магістралей.

Світовий досвід збереження та оновлення історично складеного міського середовища дозволяє сформулювати деяку універсальну стратегію: *основним об'єктом реконструктивного втручання стає не окрема споруда або ансамбль споруд, а ділянка міського середовища, яка розглядається як цілісна і безперервна міська тканина.* [10, с. 176].

Будь-який новий об'єкт, що виникає всередині цієї цілісної і безперервної тканини, є елементом реконструкції цієї тканини - міського середовища. Новий об'єкт повинен вписатися в це середовище і співіснувати в своєму архітектурному оточенні, не викликаючи у людей емоційного відторгнення.

Питання про те, чим замінити віджилі свій вік будівлі і яким чином ввести в історичну тканину нові архітектурні елементи, завжди було складною науково-дослідною та практичною проблемою реконструкції.

Цій темі були присвячені дослідження В.Л. Глазичева, А.Е. Гутнова, А.В. Іконникова, М.І. Мільчик, О.І. Пруцина, А.Г. Раппапорта, С.К. Регаме, А.С. Щенкова, які обґрунтували середовищне бачення міста, середовищний підхід до проблеми поєднання «старого» і «нового».

*М.І. Мільчик запропонував розгорнуту класифікацію наукових підходів до сформованої забудови: **нігілістичний** підхід, що передбачає повне знесення або знесення з музеєфікацією фрагментів; фізичне збереження лише окремих видатних пам'яток архітектури без урахування або з урахуванням їх висотної сумісності з новими будівлями; **визнання цінності** всього історико-архітектурного середовища з домінуванням, частковою або повною підпорядкованістю нових будівель; **імітація** новими будівлями історичних*

аналогів (часткова або повна) [6, с. 6].

О.І. Пруцин виділив основні правила включення нових споруд в середовище: «дотримання пропорційних співвідношень обсягів і висот будівель, архітектурна виразність, узгоджені рішення фасадів, обґрунтований вибір кольорової гами» [7, с. 188].

Аналізуючи практику сучасного будівництва в історичних містах, О.Е. Гутнов виявив чотири архітектурні принципи щодо введення нового архітектурного об'єкта в історично сформоване середовище [3, с. 213-234]:

- прихована реконструкція;
- стильова імітація;
- контрастне рішення (протиставлення);
- «хірургічне» втручання (дисонанс).

Принципом **прихованої реконструкції** користуються для оновлення старого центру, його пристосування до вимог сучасного життя, так щоб це не призводило до руйнування, фізичного знищення сформованої забудови і традиційного вигляду міста. Втручання архітектора стосується в основному внутрішніх, проміжних, міських просторів (дворові території, тупики, пустирі тощо), які знаходяться поза полем сприйняття і функціональної активності людей, що наповнюють міський центр. Традиційні елементи міської структури – історично сформовані вулиці, площі – не змінюють свого звичного вигляду, але реальний простір функціонування людини не замикається в цих межах. Він розвивається зсередини, пронизує споруди і квартали, утворює додаткові внутрішні зв'язки, площадки, проходи, враження від яких викликає в свідомості городянина архітектурний стереотип старого міста. [10, с. 177].

Для відновлення фасадної частини історичних кварталів використовують **принцип стильової імітації** - наслідування стильовим особливостям старої забудови.

До нових будівель, які вклинюються у фронт історичної вулиці, пред'являються досить жорсткі вимоги: збереження типу забудови, щоб не порушити звичний для городян архітектурно-художній вигляд вулиці, силуетності забудови (обмеження висоти поверхів і всього обсягу), коректна пластика фасаду нової будівлі (пропорції вікон, декору та інших деталей, співвідносних з оточенням), залежне від сусідніх фасадів рішення фактури та кольору (матеріал облицювання) і т.ін. Найчастіше цей принцип застосовується в ситуації брандмауерної забудови, виконується також прив'язка до сусідніх будівель єдиною карнизною лінією. Відповідно до цього принципу зведена Адміністративна будівля за адресою пров. Рильський 4, вписана в забудову стилю еkleктика Архітектурним бюро «Смирнов і К °». (Див. рис. 1)

Рис. 1 Адміністративна будівля, 2010 р., Архітектурне бюро «Смирнов і К°»

Ще одним вдалим прикладом є будівля офісно-торговельного центру на вул. Верхній Вал 68, виконана за проектом Архітектурного бюро «О. Коваль» (у складі ВАТ «Київпроект»). (Див. рис. 2)

Рис. 2 Офісно-торговельний центр на Подолі, 2006-2007 рр., гп. О. Коваль

Ділянка проектування знаходиться на території пам'ятки археології IX-XVIII ст. місцевого значення під назвою «Культурний шар Подолу» на перетині вул. Верхній Вал і важливої транспортної магістралі вул. Набережно-Хрещатицька. Містобудівна орієнтація будівлі обумовлена на її візуальне сприйняття з перехрестя вулиць і пішохідного моста на Рибальський острів. П'ятиповерховий будинок офісно-торговельного центру, з відступом в рівні третього поверху, замикає периметр забудови кварталу. Стилiстика архітектурного рішення – історизм – була продиктована вимогами відтворення

історичної забудови Заповідника, з використанням нових технологій.

У руслі принципу імітації працює і метод аплікації - спосіб накладення на стару забудову елементів нової архітектури. Тут не порушується загальний характер і масштаб фасадів, але засоби і «мова» оформлення є сучасними.

Якщо спиратися на регламентуючі вимоги, суворо їх дотримуватися, то принцип стильової імітації дозволяє на професійному рівні вирішувати завдання збереження історичного вигляду вулиці без особливих труднощів.

Складність виникає у випадку, коли поряд із заповідною або охоронною зоною доводиться будувати сучасні громадські будівлі або житлові будинки підвищеної поверховості. Тут визначальним стає принцип обмеження поверховості щоб уникнути порушення силуету старої забудови. Для застосування цього принципу розроблений метод висотних обмежень: висота нових будівель знаходиться в прямій залежності від ступеня їх віддаленості від старої забудови. Крім того, враховуються вимоги вільного огляду історичного ядра міста або окремих пам'яток архітектури, а також оптимальні силуетні та об'ємні співвідношення нового об'єкта зі старою забудовою.

З урахуванням цього принципу побудований готельно-офісний комплекс «Торонто-Київ» по вул. Антоновича (Горького), 79. (Див. рис. 3)

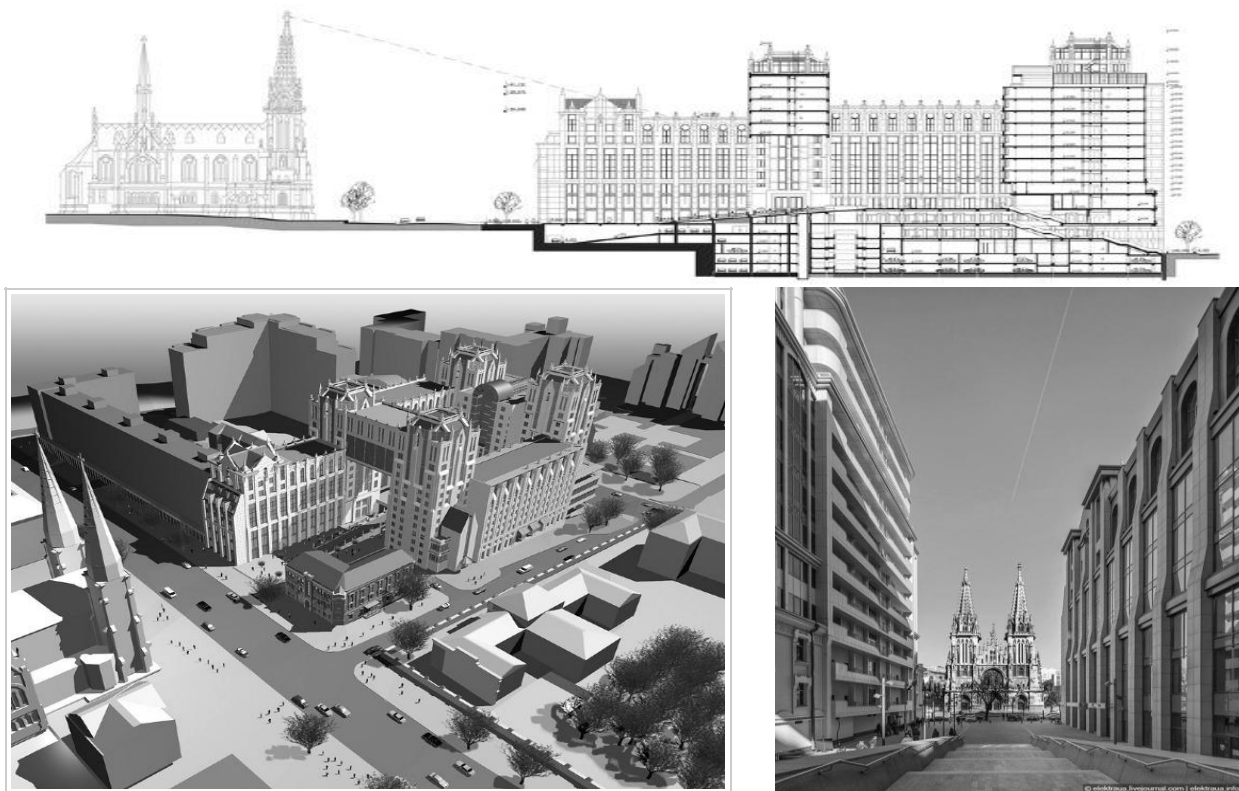

Рис. 3 Готельно-офісний комплекс «Торонто-Київ», 2005 р. – 2013 р., арх. А.В. Пашенько.

Використовуючи відповідні об'ємно-просторові рішення та враховуючи

принцип обмеження поверховості, проектувальник досяг завданої мети: з пішохідної зони загальноміської групи забезпечений повний огляд архітектурного акценту найближчого середовища – Миколаївського костелу (наразі Дім органної та камерної музики). Стилістичне рішення комплексу – неоготика-хайтек – підтримує стилістику костелу, формує органічний силует нової забудови, що не порушує історично складених обрисів.

Найбільш сильне, за емоційним впливом, враження справляють нові об'єкти, виконані за **принципом контрасту** по відношенню до навколишнього знайомого і естетично звичного архітектурного середовища.

Як приклад вдалого поєднання нового архітектурного об'єкта та історичного середовища за принципом контрасту можна привести будівлю готелю «Хаятт Рідженсі Київ», побудовану в 1996-2007 рр. по вул. Алли Тарасової 5. Проект був розроблений архітектором Я.Я. Вігом з використанням в якості основи проекту готелю архітектора Чакмена (Fiebiger GmbH). Адаптація до вимог українських будівельних норм і законодавства була виконана київською архітектурною майстернею «П.П.ЯношюВіг і партнери» і БІП-ПМ (архітектор Т.Г.Григорова).

У даному проекті будівля готелю візуально поєднана з історичним об'єктом - триповерховим особняком Прибуткового будинку капітана Волкова (1881р, арх. Павло Федоров, неоренесанс), достовірно відновленим в деталях. У створенні фасаду був використаний прийом формування суцільної дзеркальної поверхні, яка відображає фасади історичних будівель. Скло своєю фактурою справляє більш легке враження і, тим самим, залишає за історичним об'єктом домінуючі функції (див. рис. 4).

Рис. 4 Готель "Хаятт Рідженсі Київ", 1996-2007 р., арх. Я. Я. Віг

Гармонійний результат вписаного нового архітектурного об'єкта в історичне середовище за принципом контрасту досягнутий також у проекті адміністративної будівлі по вул. Інститутська 11-б, побудованого в 2013 році (авторський колектив: ГАП О. Коваль, арх. О. Сокіл, Н. Поправка, О. Шутова) див рис. 5.

Рис. 5 Адміністративна будівля, 2013 р., гол. арх. О. Коваль

Контрастне рішення має, на жаль, і невдалі приклади. До цих випадків більш підходить слово дисонанс. Так, наприклад, масивна будівля бізнес-центру «Сіті Плаза» з досить грубим фасадом зі скла і бетону по вул. Вел. Васильківська 62/64 неделікатно розриває ряд витончених історичних фасадів у стилі неоренесанс, створюючи враження деякої зневаги до історичного минулого тільки підкреслюючи її чужорідність. (Див. рис. 6)

Рис. 6 Бізнес-центр «Сіті Плаза», 2003 р., арх. О. Донець

Прикладом невдалого вторгнення в історичну забудову може також служити будівля Республіканського «Будинку моделей» Міністерства побутового обслуговування населення УРСР, побудована в 1969 році (зараз будівля Укргазбанку) за адресою вул. Вел. Васильківська, 39 (рис. 7).

Рис. 7 Будівля Республіканського «Будинку моделей» (зараз будівля Укргазбанку), 1969 р., функціоналізм

З усіх принципів нового будівництва в історично сформованому середовищі тільки контрастне рішення створює можливості для появи архітектурної споруди високої якості, а при талановитому виконанні – навіть твору мистецтва. [10, с 180] Місто перебуває в процесі постійного розвитку в просторі та зміни в часі. Окремі будівлі, фрагменти вулиць, двори і площі іноді

видозмінюються до невпізнанності. І дуже важливо, щоб у городянина зберігалося почуття рідного міста, закріплене в його пам'яті як образ. Які б зміни не відбувалися в міському середовищі, типи будинків, вулиць, площ підсумовуються в сприйнятті городянина в цілісне уявлення про образ міста.

Принципи суміщення історичної та сучасної забудови розрізняються по цілій групі наступних критеріїв сполучуваності, сума яких і визначає комплексний підхід у проектуванні:

- містобудівні параметри (розташування в структурі забудови, конфігурація плану);
- масштаб (габарити плану, поверховість, масштаб членувань фасаду);
- композиція і структура (об'ємно-просторові співвідношення, пропорціональність, тектоніка, пластика фасадів);
- силует (висота будівлі та її об'ємів, форма даху, наявність акцентів);
- оздоблювальні матеріали і колірне рішення;
- стилістика.

Неминуче і закономірне сучасне будівництво в історичних зонах, пов'язане як із заміною втрачених споруд у сформованій забудові, заповненням прогалів в цілісному міському середовищі історичних центрів, так і з плановою ревалоризацією районів історичного центру, яка має вестися на основі принципів ансамблевості та середовищної толерантності. У зв'язку з динамічним розвитком міста та його історичного центру, аналіз об'єднання історичної та сучасної забудови та пошук шляхів їх гармонізації залишається актуальною проблемою в теорії та практиці архітектури.

Список використаних джерел

1. Беккер А., Щенков А. Современная городская среда и архитектурное наследие. – М.: Стройиздат. 1986.
2. Гутнов А., Глазычев В. Мир архитектуры: Лицо города – Эврика, 1990.
3. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства. М.: Стройиздат, 1984. 256 с.
4. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре – М.: Стройиздат, 1986 – 149 стр.
5. Линч К. Образ города / Под. ред. А.В. Иконникова – М.: Стройиздат, 1983 – 328 стр.
6. Мильчик М.И. Исторический город и современная архитектура. Л.: Ленингр. орг. о-ва «Знание» РСФСР, 1990. 32 с.
7. Пруцын О.И., Рымашевский Б., Борусевич В. Архитектурно-историческая среда. М.: Стройиздат, 1990. 408 с.
8. Регамэ С.К., Брунс Д.В., Омеляненко Г.Б. Сочетание новой и сложившейся застройки при реконструкции городов. М.: Стройиздат, 1988. 142 с.
9. Соколов Л.В. Центр города. Функции, структура, образ. – М.: Стройиздат, 1992 – 178 стр.

10. Хасиева С.А. *Архитектура городской среды: Учеб, для вузов.* — М.: Стройиздат, 2001. — 200 с., ил.

11. Щенков А.С. Реконструкция исторической застройки в Европе во второй половине XX века: историко-культурные проблемы. М.: Ленанд, 2011. 280 с.

Аннотация

Статья посвящена изучению проблем размещения новой застройки в исторической среде Киева с целью определения принципов гармонического единства.

Ключевые слова: новая застройка, историческая среда, образ города, гармонизация.

Annotation

The article tells about the study of problems of the Kyiv historical environment and placing new building in it. The aim of the research is determination of harmonious combination principles of new and historical building.

Key words: new buildings in the historical environment, the image of the city, reconstruction of the historic center.

УДК 711.5

С.В. Акопнік

доцент кафедри теорії архітектури КНУБА,

С.І. Нівін

доцент кафедри теорії архітектури КНУБА,

Н.М. Шило

кандидат архітектури, доцент кафедри теорії архітектури КНУБА

ПРИЙОМИ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКОГО ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: стаття присвячена проблемам формування і гармонізації житлового середовища. Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід житлового будівництва

Ключові слова: архітектурно-планувальні засоби, житлове середовище. забудова. житловий квартал.

Соціально-економічної зміни в країні, а саме – ринкові стосунки, диференціація вартості землі, збільшення ролі місцевого самоврядування, переорієнтація на виявлення і розвиток індивідуальних нахилів колективу співмешканців спонукають до пошуків альтернативних шляхів і проблемно-орієнтованих підходів, націлених на переосмислення звичних критеріїв в організації житлового середовища, покращення просторових характеристик,